

Національна академія наук України
Національний науково-природничий музей
Український національний комітет Міжнародної ради музеїв

ПРИРОДНИЧА МУЗЕОЛОГІЯ • 5 NATURAL HISTORY MUSEOLOGY • 5

*Природничі музеї в Україні:
становлення та перспективи розвитку
(Праці наукової конференції
7–8 жовтня 2019 року в Києві)*

*Natural History Museums in Ukraine:
Formation and Prospects for Development
(Proceedings of the Scientific Conference
in October 7–8, 2019 in Kyiv)*

Київ • 2019

УДК 069(5):[37+001]

П-77 Природнича музеологія. Випуск 5: Природничі музеї в Україні: становлення та перспективи розвитку. За редакцією І. Загороднюка. НАН України; Національний науково-природничий музей. Київ, 2019. 324 с.

Natural History Museology. Volume 5: Natural History Museums in Ukraine: Formation and Prospects for Development. Edited by I. Zagorodniuk. NAS of Ukraine; National Museum of Natural History. Kyiv, 2019. 324 p.

ISBN 978-966-02-8997-0 (серія)

ISBN 978-966-02-8998-7 (друковане видання)

ISBN 978-966-02-8998-4 (електронне видання)

Видання присвячено огляду сучасного стану, історії досліджень та перспектив розвитку природничих колекцій, а так само досліджень на основі вивчення колекцій, як морфологічного матеріалу, так і етикеткових даних і каталогів. В основі збірника — повідомлення учасників V Міжнародної конференції циклу «Природнича музеологія», що проходила в Києві 7–8.10.2019 під назвою «Природничі музеї в Україні: становлення та перспективи розвитку» і була присвячена 100-річчю заснування Зоологічного музею Української Академії Наук в Києві.

This volume is devoted to the overview of the current state, research history and prospects of development of natural history collections, as well as to research based on the study of collections, both morphological materials and label and catalogue data. The book includes publications prepared by participants of the Fifth International Conference of the cycle “Natural History Museology” held in Kyiv on 7–8 October 2019 under the title “Natural History Museums in Ukraine: Formation and Prospects for Development” and dedicated to the 100th anniversary of establishment of the Zoological Museum of the Ukrainian Academy of Sciences in Kyiv.

Редколегія серії: В. Гриценко, академік НАН України І. Смельянов (головний редактор), І. Загороднюк (заступник головного редактора), Е. Король (секретар), чл.-кор. НАН України В. Корнеев, В. Різун, О. Червоненко (заступник головного редактора), Ю. Чернобай, І. Шидловський, Н. Шиян, Т. Яницький.

Редколегія випуску: З. Баркасі (англомовний редактор), І. Загороднюк (науковий редактор), Ю. Комар (художній редактор), Е. Король (секретар), К. Очеретна (коректор), О. Червоненко (голова редколегії), І. Шидловський, Н. Шиян.

Рекомендовано до друку Вченою радою Національного науково-природничого музею НАН України (протокол № 04/19 від 31 травня 2019 року).

Макет, редактування, верстка — Ігор Загороднюк

На титульній сторінці — рисунок Геннадія Глікмана (фонди ННПМ)

Електронна версія видання вільно доступна за умовами ліцензії CC BY-NC

Природничча музеологія. Випуск 5 (Київ, 2019)
Natural History Museology. Volume 5 (Kyiv, 2019)

Назви ссавців України на вебсайтах зоологічних і природничих музеїв України

Сергій Харчук

Українське теріологічне товариство НАН України (Київ, Україна)
e-mail: sergubf@gmail.com

Kharchuk, S. Ukrainian names of mammals in websites of zoological and natural history museums of Ukraine. — Natural history museums play a considerable educational role. Therefore, museums should use coordinated and unambiguous national names of organisms exhibited that should be consistent with the international scientific nomenclature. The contents of web pages of Ukrainian zoological and natural history museums were examined. Recommendations are provided for the use of Ukrainian mammal names as well as for the improvement of website content.

Вступ

Роль природничого музею важко переоцінити в нашому глобалізованому суспільстві. Перш за все, музей здійснює просвітницьку діяльність, зберігаючи сотні тисяч оригінальних експонатів флори і фауни Землі для сучасників і майбутніх поколінь. Цінною є думка О. Климишина (2017), що «для природничого музею найважливішими напрямками наукових досліджень завжди були і є інвентаризація та документування природи регіону — складання списків і характеристик усіх місцевих природних ресурсів, виявлення особливостей їхнього розміщення...».

Важливою нині є й екологічна місія природничого музею у зв'язку з проблемами охорони природи та глобальним потеплінням, яке несе величезні ризики для людства. Завдяки експозиціям музею людина усвідомлює, що вона є частиною природи, тому важливо жити в гармонії з нею і мати відповідальність перед суспільством.

Українські зооназви на вебресурсах природничих музеїв

Природничі музеї виконують важливу просвітницьку функцію, знайомлячи відвідувача з навколишнім світом, яким він був у минулому, яким він є тепер і як різні його елементи взаємодіють між собою. З огляду на це є важливим узгоджений і однозначний вжиток національних назв, який «іде в ногу» з міжнародною науковою номенклатурою. Цей вжиток може бути застосований на різноманітних видах інформаційної продукції музеїв, зокрема й інформаційних інтернет-сторінок.

У результаті пошуків виявлено вебсторінки 15 зоологічних та природничих музеїв України (акроніми за: Загороднюк, Шидловський, 2014). Переважна більшість із них не виклала списку наявних експозицій тварин в інтернет. Списки представлених у музеях ссавців є на вебсторінках двох установ. Це Зоологічний музей ім. Б. Дибовського (ЗМД) Львівського національного університету ім. Івана Франка та Зоологічний музей Ужгородського національного університету (ЗМУЖУ). Крім того, на вебсайті Національного науково-природничого музею НАН України (ННПМ) є стаття про ссавців. За результатами опрацювання цих вебресурсів створено зведену таблицю назв ссавців (табл. 1), використаних на сайтах.

Таблиця 1. Фрагмент порівняльної таблиці назв ссавців України на вебсайтах зоологічних і природничих музеїв України (ЗМД, ННПМ, ЗМУЖУ)

Наукова назва	ЗМД	ННПМ	ЗМУЖУ
Rodentia	Гризуні	Гризуні	Гризуні
<i>Spermophilus</i>	Ховрах	Ховрах	Ховрах
<i>Eliomys quercinus</i>	Соня садова	–	Соня садова (вовчок)
<i>Dryomys nitedula</i>	Соня лісова	–	–
<i>Allactaga</i>	Тушкан	Тушканчик	Тушканчик
<i>Sciurus</i>	Вивірка	Вивірка	–
Carnivora	Хижакі	Хижі	Хижі
<i>Ursus</i>	Ведмідь	Ведмідь	Ведмідь
<i>Mustela erminea</i>	Горностай	Горностай	Горностай
<i>M. lutreola</i>	Норка європейська	Норка європ.*	Норка європейська
<i>M. eversmanni</i>	Тхір степовий	Тхір степовий	Тхір степовий
<i>M. putorius</i>	Тхір лісовий	Тхір лісовий	Тхір лісовий
<i>M. nivalis</i>	Ласка	Ласка	–
<i>Lutra</i>	Видра	Видра	Видра
<i>Felis</i>	Кіт	Кіт	Кіт
<i>Lynx</i>	Рись	Рись	Рись
<i>Vormela</i>	Перегузня	–	Перегузня
<i>Nyctereutes procyonoides</i>	Собака єнотоподібн. (Єнот уссурійський)	Єнот уссурійський	–
<i>Vulpes</i>	Лис	Лисиця	–
<i>Martes</i>	Куниця	Куниця	–
<i>Meles</i>	Борсук	Борсук	–
Artiodactyla	Парнокопитні	Парнопалі	Ратичні
<i>Bison bonasus</i>	Зубр (бізон європ.)	Зубр	Зубр
<i>Alces</i>	Лось	Лось	–
<i>Capreolus</i>	Сарна	Козуля	–

* для видів з означенням «європейський» тут при потребі подано скорочені назви.

Висновки та рекомендації щодо зооназв на вебресурсах

Українські назви на трьох інтернет-ресурсах загалом співпадають, однак є певні відмінності, які варто усунути:

1. Оскільки для багатьох представників родини вовчкових (*Gliridae*) поширені різні назви (вовчок, соня, повх), то не дивно, що є неузгодженість у використанні таких назв. Ми запропонували розподілити українські зооназви так: *Glis* — Вовчок, *Muscardinus* — Ліскулька, *Dryomys* — Соня, *Eliomys* — Жолудниця (Загороднюк, 2009; Загороднюк, Харчук, 2011), що пропонується і тут.

2. До назви ряду *Chiroptera* подано два українські відповідники: рукокрилі та кажани. Нами запропоновано розподілити ці назви так: *Chiroptera* — рукокрилі, *Microchiroptera* — кажани (Харчук, Загороднюк, 2019), або використовувати уніфіковану назву *Vespertilioniformes*, українським відповідником якої є лиликоподібні (Загороднюк, Харчук, 2011).

3. Запроваджені в радянські часи назви, на заміну вживаним українським, все ще використовуються на різних ресурсах, у тому числі на вебсайтах музеїв: «козуля» — в наукових оглядах прийнято сарна (*Capreolus*), «білка» — вивірка (*Sciurus*), «дикобраз» — треба їжатець (*Hystrix*) (Загороднюк, Харчук, 2011). Їжатець, до речі, є представником пліоценової та плейстоценової фауни на території теперішньої Одещини (Загороднюк, 2004: 115), а наразі цей вид знову розселяється на північ.

4. Щодо ряду *Artiodactyla* на трьох вебресурсах застосовано різні зооназви: парнокопитні, парнопалі, ратичні. Ми пропонуємо з цього різноманіття обрати за основну назву «парнопалі», оскільки з грецької *δάκτυλος* — «палець» (Stevenson, 2010: 90), або використовувати уніфіковану назву *Cerviformes* — оленеподібні (Загороднюк, Харчук, 2011).

5. Вид *Phocoena phocoena* має кілька українських назв: морська свиня, фоцена, азовка, пихтун. Використання різних назв у довідкових матеріалах може навести на хибну думку про існування більшого біорізноманіття у природі, ніж є насправді. Пропонуємо на рівні документів та в освітній сфері вживати назву «фоцена» — як однозначну, уніфіковану й засвідчену авторитетними джерелами (Шарлемань, 1927; Маркевич, Татарко, 1983; Загороднюк, Харчук, 2017 та ін.).

Висновки та рекомендації щодо наповнення вебресурсів

Оскільки музеї ведуть просвітницьку роботу, а сучасний відвідувач, плануючи візити, робить різноманітні пошуки в інтернет-мережі, доцільно:

- а) формувати переліки назв найцікавіших об'єктів експозиції;
- б) мати переліки червонокнижних видів країни або регіону;
- в) створювати анотовані списки найвідоміших чужорідних видів регіону (або надто для республіканських музеїв — в цілому країни);
- г) подавати огляди видів-символів, напевно цікавих для віртуальних і реальних відвідувачів; наприклад, на основі таких інтернет-джерел:

- https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_national_animals — список видів тварин, які є національними символами,
 - <http://terioshkola.org.ua/ua/totems.htm> — види року, вибрані Українським теріологічним товариством;
- д) зв'язувати описи через різні активні посилання з іншими, більш розвиненими джерелами інформації.

Висновки

Проведено моніторинг інтернет-ресурсів українських зоологічних і природничих музеїв. Він показав загалом нестачу матеріалів, які можуть зацікавити відвідувачів, зокрема бажані, але відсутні переліки найцікавіших об'єктів експозиції, переліки червонокнижних видів країни або регіону, огляди видів-символів, тощо.

Проведене порівняння українських зооназв ссавців, використаних на вебресурсах трьох природничих музеїв України дозволило розробити й запропонувати рекомендації щодо узгодженості та однозначності вжитку національних зооназв на інформаційних сторінках музеїв.

- Загороднюк, І. (ред.) 2004. *Фауна печер України*. Київ, 1–248. (Серія: Праці Теріологічної Школи; вип. 6).
- Загороднюк, І. В. 2009. Таксономія і номенклатура немишовидних гризунів фауни України. *Збірник праць зоологічного музею*, **40**: 147–185.
- Загороднюк, І., С. Харчук. 2011. Називничі засади опису таксономічного різноманіття ссавців Європи. *Науковий вісник НУБіП України. Серія: лісівництво та декоративне садівництво*, **164** (3): 88–97.
- Загороднюк, І., І. Шидловський. 2014. Акроніми зоологічних колекцій України. *Зоологічні колекції та музеї*. Національний науково-природничий музей НАН України. Київ, 33–43.
- Загороднюк, І., С. Харчук. 2017. Українська зооніміка та взаємний вплив наукових і вернакулярних назв ссавців. *Вісник Національного науково-природничого музею*, **15**: 37–66.
- Климишин, О. С. 2017. *Основи природничої музеології*. Державний природознавчий музей НАН України, Львів, 1–177.
- Маркевич, О. П., К. І. Татарко. 1983. Російсько-українсько-латинський зоологічний словник. Наукова думка, Київ, 1–410.
- Систематичний список експонатів залу ссавців на сайті: *Зоологічний музей Львівського національного університету імені Івана Франка*. — <http://museums.lnu.edu.ua/zoology/zal-ssavtsiv>
- Список ссавців на вебсайті: *Зоологічний музей Ужгородського національного університету*. <http://www.lucanus.org.ua/zoomuz/pereliku-ua.htm>
- Стаття про ссавців на вебсайті: *Національний науково-природничий музей НАН України*. <http://museumkiev.org/zoo/mammalia.html>
- Харчук, С., І. Загороднюк. 2019. Родини ссавців світу: огляд таксонів та їхні українські назви. *Geo&Bio*, **17**: 85–115.
- Шарлемань, М. 1927. Ссавці. — Плазуни. — Земноводяні. Шарлемань М., К. Татарко. *Назви хребетних тварин*. Держ. вид-во України, Київ, 9–67. (Словник зоологічної номенклатури. Частина 2).
- Stevenson, A. (ed.). 2010. *Oxford Dictionary of English (third edition)*. Oxford University Press, 1–2069.